

«Κιβωτός, παλαιοί σπόροι για τις νέες μητροπολιτικές καλλιέργειες», είναι ο τίτλος της ελληνικής συμμετοχής στη 12η Διεθνή Έκθεση Αρχιτεκτονικής Μπιενάλε της Βενετίας, που συγκέντρωσε πολλές επαινετικές κριτικές από τους επισκέπτες. Μάλιστα, το ελληνικό περίπτερο χαρακτηρίστηκε ως το πιο «πολιτικό» περίπτερο της φετινής έκθεσης, διότι είναι αυτό που θέτει ως κεντρικό θέμα την οικονομική κρίση και απαντά σε αυτή, σύμφωνα με τις κριτικές που δέχθηκε.

BENETIA

Μια ελληνική κιβωτός «κατέκτησε» την Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής

Τα εγκαίνια του περιπτέρου έγιναν από τη Γενική Γραμματέα Χωροταξίας και Αστικού Περιβάλλοντος, **Μαρία Καλτσά**, του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Παρόντες ήταν περισσότεροι από 1.500 επισκέπτες, διάσημοι αρχιτέκτονες, ακαδημαϊκοί, μέλη της κριτικής επιτροπής, καθώς και οι Εθνικοί Επίτροποι αρχιτέκτονες **Ζήσης Κοτιώνης** και **Φοίβη Γιαννίση**, οι οποίοι επιμελήθηκαν τη δημιουργία του, ως μιας «Κιβωτού» όπου κυριαρχούν οι σπόροι, τα αρωματικά βότανα της ελληνικής γης. Κατά τη διάρκεια των εγκαινίων προσφέρθηκαν εδέσματα που παρασκευάστηκαν επί τόπου, με πρώτες ύλες από το περιεχόμενο της. Οι επισκέπτες το χαρακτήρισαν ως ένα από τα σημαντικά περίπτερα της έκθεσης και υπήρξε έντονο ενδιαφέρον για την οικιστική διάσταση του έργου, δεδομένου ότι συνδυάζει αναγνωρίσεις της τυπολογίας των εδαφών, της ανάδειξης των αισθήσεων της γεύσης και της όσφρησης ως αρχιτεκτονικών εκθεμάτων.

«Το θέμα του ελληνικού περιπτέρου

Εισάγεται η ιδέα ενός μετακινούμενου αρχείου σπόρων, φυτών και φυτογενετικού υλικού, το οποίο προκύπτει από συλλογή μέσω δικτύων. Το μετακινούμενο αρχείο σπόρων προτείνεται ως παραδειγματικό εργαλείο γνώσης και πληροφορίας, ικανό να συνδράμει παραδειγματικά και στα ευκίνητα μοντέλα μητροπολιτικής αγροκαλλιέργειας, τόσο εντός των πόλεων όσο και στις παρυφές τους. Κατασκευάζεται ένας κινούμενος αποθήκης ελληνικού φυτογενετικού υλικού, στο εξής ονομαζόμενος «Κιβωτός». Η Κιβωτός έχει τη δική της αρχιτεκτονική, με πρόγραμμα που επιτρέπει την αρχειοθέτηση, την αποθήκευση σπόρων και

δίνει έμφαση στη διαχείριση του περιβάλλοντος, μέσα από τις συμπεριφορές που ορίζουν τον τρόπο με τον οποίο κατοικούμε και βιώνουμε στο χώρο. Η Κιβωτός δεν μιλά άμεσα για την αρχιτεκτονική, αλλά η αρχέτυπη ιδέα της διαπραγματεύεται τη σχέση της αρχιτεκτονικής με το τοπίο και τους ανθρώπους που το κατοικούν, ενώ αναπόφευκτα θέτει τη σχέση τοπικού και οικουμενικού, ιστορικού και σύγχρονου» υπογραμμίζει η Μ. Καλτσά και προσθέτει ότι η φετινή Μπιενάλε θέτει κρίσιμα ερωτήματα, κυρίως για την πόλη, εμμένοντας στη φιλοπεριβαλλοντική και βιώσιμη διάσταση, με έμφαση στην ανάγκη οι πόλεις να αναγνωρίσουν τον κεντρικό τους ρόλο στην αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, καθώς ο μισός πληθυσμός της Γης κατοικεί σε αυτές. Πολλά από τα περίπτερα της έκθεσης εστιάζουν στο μεταβολισμό της πόλης, δη-

λαδή, τι απαιτεί για να ζήσει, στην παραγωγή - κατανάλωση πόρων και στην παραγωγή - επανάχρηση αποβλήτων. Θα πρωταγωνιστήσουν οι πόλεις που γρήγορα θα υιοθετήσουν μια φιλοπεριβαλλοντική πολιτική».

Το ελληνικό περίπτερο πλαισιώνεται από έκθεση, η οποία ασχολείται με την οπτική της αρχιτεκτονικής πάνω στις γεωργικές πρακτικές και το αστικό, ημιαστικό και αγροτικό τοπίο. Περιλαμβάνει υλικό και κείμενα από αρχιτέκτονες, καλλιτέχνες και επιστήμονες συναφών χώρων, με θέματα αρχιτεκτονικής, γεωλογίας, αρχαιοβοτανολογίας, ανθρωπολογίας, πολιτικής επιστήμης, περιβαλλοντικής αρχαιολογίας, ιστορίας της διατροφής και φιλοσοφίας. Παράλληλα, κυκλοφορεί ειδική έκδοση - κατάλογος για το περίπτερο και την ελληνική συμμετοχή. Η έκθεση θα διαρκέσει έως τις 21 Νοεμβρίου 2010.

Επιμέλεια: **ΝΙΚΟΣ ΠΕΡΠΕΡΑΣ**

Για μια νέα συνθήκη επιβίωσης

Ζούμε σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης. Όχι μόνο επειδή η οικονομική κρίση περιστέλλει την ευδαιμονία και κλονίζει τη βεβαιότητα της οικονομικής επιβίωσης του καθενός χωριστά, αλλά επειδή η ανθρώπινη δραστηριότητα συνολικά εγγράφεται σε ένα περιορισμένο κόσμο ο οποίος σπαταλιέται και εξανερμίζεται. Η συνθήκη έκτακτης ανάγκης προβάλλει στο μέλλον, χωρίς αυταπάτες και ελαφρυντικά.

Το μοναδικό απόθεμα για την ανασυγκρότηση της συνθήκης κατοίκησης είναι το έδαφος, δηλαδή, το πεδίο συμβίωσης και συνδιατροφής. Η δράση στο έδαφος θα προσδιορίζει την εφικτότητα ή τα αδιέξοδα της συλλογικής ζωής. Η αρχιτεκτονική έχει ευθύνη να κατανοήσει τον εαυτό της όχι ως μορφοποίηση κελυφών και κτιρίων, αλλά ως συγκρότηση της εδαφικής δραστηριότητας.

Το απόθεμα αναγέννησης και ανάπτυξης που υπάρχει στην πολυμορφία των αρχαίων σπόρων, το απόθεμα των τοπίων, το καθένα με τις ειδικές συνθήκες κατοίκησης του, τα αποθέματα γνώσης για συλλογότητες και οι τεχνολογίες της γνωσιακής επικοινωνίας αποτελούν βάση για μία σκέψη και πρακτική πέραν των παθητικών καταναλωτικών πρακτικών της μητροπολιτικής ζωής. Μετά τη μητροπολιτική ζωή και την απαξίωση της υπαίθρου, μία νέα συνθήκη επιβίωσης ανασυγκροτεί την ενιαία εμπειρία του οικουμηνικού χώρου στις ειδικές εδαφικές εκδοχές, εδώ ή εκεί.

Η ελληνική πρόταση στη 12η Διεθνή Έκθεση Αρχιτεκτονικής, τη Μπιενάλε της Βενετίας, αναστοχάζεται τους παλαιούς σπόρους και την ιδεολογική βιοποικιλότητα, που είναι διαθέσιμη, αλλά ξεχασμένη και υπό εξαφάνιση, καθώς ταυτόχρονα

επαγγέλλεται νέες κουλτούρες εδαφικής ζωής. Η δικτύωση, η επικοινωνία και η διανομή, η εντοπιότητα, η ποικιλία, ο ηδονισμός, η συμβίωση και η συν-τροφικότητα, περιγράφουν ίχνη προσδιορισμού της νέας εδαφικής ζωής.

Στο ελληνικό περίπτερο ο Γιάννης Ισιδώρου, με την οπτική και ηχητική του εγκατάσταση, παράγει ένα περιβάλλον προσομοίωσης με την αρχαϊκή αγροτική παραγωγική εμπειρία.

Ο Κώστας Μανωλίδης, με τις τοπιακές τοπολογίες του, υπαινίσσεται τη δυνατότητα αναστοχασμού πάνω στον πλούτο του εδάφους μέσα από τις αναπαραστάσεις του.

Η Μαρία Παπαδημητρίου, με το εργαστήριο σπορείας της, επανεισάγει στο εκτεταμένο έδαφος της μητρόπολης πρακτικές αγροτικές συνδυασμένες με την ηδονική εμπειρία της διατροφής.

Ο Αλέξανδρος Ψυχούλης στοιχειοθετεί ίχνη ενός οδηγού για τον επίδοξο κηποτέχνη - καλλιεργητή της αστικής ζωής.

Η ίδια η Κιβωτός που σχεδιάσαμε και κατασκευάσαμε στο Περίπτερο, φέρνοντας τη βαριά μνήμη του φυτογενετικού υλικού από τα ελληνικά τοπία, ταυτόχρονα ταξιδεύει και, μαζί με αυτήν, οι επισκέπτες, ανύποπτοι αλλά γνώριμοι κάτοικοι ενός κόσμου στον οποίο η συλλογική επιβίωση γίνεται συνθήκη επιβίωσης του ίδιου του κόσμου εντός του οποίου επιβιώνουμε.

Η διέγερση των αισθήσεων, η απόλαυση και ο ηδονισμός, η συντροφικότητα και η συμβίωση έτσι όπως τις ζήσαμε όλοι οι συνεργάτες μαζί, μέσα από την πεντάμηνη εμπειρία της υλοποίησης του συλλογικού έργου, εγκαθίστανται στην Κιβωτό, ως αντίποδας στον καταναλωτικό μοναχισμό της μητροπολιτικής ζωής.

φυτών, καθώς και την παρασκευή φαγητού.

Πρόκειται για ξύλινη κατασκευή μήκους 12 μ., μέγιστου πλάτους 2,70 μ. και ύψους 3,30 μ., επισκέψιμη και λυόμενη ώστε να είναι δυνατή η επανεγκατάστασή της. Αποτελείται από τάβλες, δοκούς και επιφάνειες κόντρα πλακέ θα-

χώρου με δυναμικό - διαδραστικό τρόπο.

Σχεδιασμός κιβωτού και εγκατάστασης: Φοίβη Γιαννίση, Ζήσης Κοτιώνης.

Στο εσωτερικό της Κιβωτού φιλοξενείται το αρχείο φυτογενετικού υλικού (σπόροι, καρποί, φυτά) σε ειδικές θήκες (γυάλινα βάζα, κουβάδες, πιάτα κλπ.).

Η συλλογή θα τοποθετηθεί στην κιβωτό σε θεματικές ενότητες όπως παρακάτω:

- Διατροφικά (σιτηρά, όσπρια κλπ.)
- Θεραπευτικά
- Καλλωπιστικά
- Αφροδισιακά
- Ευφορικά
- Θανάσιμα

Υπεύθυνος της έρευνας και της συλλογής σπόρων και φυτών για την κιβωτό είναι ο βιολόγος Ορέστης Δαβίας.

Η Κιβωτός

λάσης. Στον εσωτερικό χώρο της κιβωτού το αρχείο φυτών και σπόρων συμπληρώνεται από την εγκατάσταση μικρής κουζίνας. Η παρασκευή φαγητού από τη συλλογή - αρχείο της κιβωτού επιτρέπει την κατοίκηση του εκθεσιακού

Εστιάζει στη διπλή διάσταση της αρχιτεκτονικής

της **MARIA ΚΑΛΤΣΑ***

Η ανάληψη της ευθύνης διοργάνωσης των ελληνικών συμμετοχών στη Biennale Αρχιτεκτονικής της Βενετίας από το ΥΠΕΚΑ, εντάσσεται στην προσπάθεια του υπουργείου για θεσμοθέτηση μιας συγκροτημένης πολιτικής για τη σύγχρονη αρχιτεκτονική, που θα εκφράζεται συστηματικά, θα ενισχύει και θα προβάλλει το σύγχρονο ελληνικό αρχιτεκτονικό και τεχνικό έργο.

Η φετινή πρόταση «Κιβωτός: Παλαιοί σπόροι για τις νέες μητροπολιτικές καλλιέργειες» εστιάζει στη διπλή διάσταση της αρχιτεκτονικής ως οργάνωσης του κτισμένου και του ανοικτού, υπαίθριου χώρου. Κατά τους Επιτρόπους Φοίβη Γιαννίση και Ζήση Κοτιώνη «οι σπόροι αποτελούν την οργανική αφηγηρία γέννησης του τοπίου, το μορφογενετικό πρόγραμμα της αρχιτεκτονικής, τον πυρήνα μίας διαδικασίας συνεχούς μετασχηματισμού του». Οι επίσης, δύο εκδοχές της καλλιέργειας (culture), δηλαδή του πολιτισμού και της γεωργίας, προκαλούν και προσκαλούν σε μια πλειύση αναζήτησης άτυπων στοιχείων που συνιστούν αρχιτεκτονική δημιουργία. Η πρόταση διερευνά ευρηματικά, με νοηματική συνοχή και πληρότητα, τη διεύρυνση των ορίων της αρχιτεκτονικής και τη διασταύρωσή της με σύγχρονες δια-καλλιτεχνικές, ανθρωπολογικές και διεπι-

στημονικές πρακτικές.

Η Κιβωτός προκαλεί τις αισθήσεις και συνάδει με τη σύλληψη της επιμελήτριας της 12ης Biennale, Kezuo Sejima, «οι συμμετέχοντες να σχεδιάσουν το χώρο τους και να πραγματοποιήσουν παρουσιάσεις που λαμβάνουν υπόψη την εμπειρία του επισκέπτη». Δηλώνει την κρίση ενός μοντέλου ζωής που ανατρέπεται, προτείνοντας αειφόρες αξίες από το παρελθόν, με προβολή στο μέλλον. Η επανεικτίμηση του τοπίου και της υπαίθρου, η αναζήτηση της ουσίας, η φυσική σπορά που γεννά ανεπιτήδευτες μορφές τοπίων στον αδόμητο χώρο και όχι διασπορά κτισμάτων, φέρνουν την αρχιτεκτονική σκέψη σε ένα σύγχρονο προβληματισμό για την πλειύση που καλούμαστε να κάνουμε σε άλλη κατεύθυνση. Προσεγγίζονται θέματα που περιφρονήθηκαν από τον τεχνολογικό οπτιμισμό και τη στρεβλή εφαρμογή του, αλλά επανέρχονται επιτακτικά.

Για το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής το θέμα με το οποίο εκπροσωπείται η χώρα εκφράζει επίκαιρους προβληματισμούς για ανάπτυξη με πρότυπα που σέβονται αρχέτυπους τρόπους λειτουργίας, σε ένα απαιτητικό πολύπλοκο σήμερα. Ο αγροτικός χώρος, η ύπαιθρος και το φυσικό τοπίο που αντιμετωπίστηκαν ά-

νευ όρων προς κατανάλωση και πλουτισμό, σήμερα θέτουν κανόνες για ένα σχεδιασμό που θα σέβεται τους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους και τη διαχείρισή τους. Το περιβάλλον αντιμετωπίζεται πλέον ως ένας πολύπλοκος και ευαίσθητος υποδοχέας των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και όχι ως πεδίο αλόγιστης δράσης. Η διάχυση των πόλεων και των οικισμών, η διάβρωση των τόπων, η επέλαση κατά των τοπίων, η απώλεια της αίσθησης των ορίων, η εσωστρέφεια που φέρνει η έλλειψη κοινωνικής συνοχής και οι αποκλεισμοί, ζητούν άλλη πορεία εξέλιξης.

Η ιστορία των σπόρων συνθέτει την ιστορία των μορφών του χώρου που μας περιβάλλει και συνδέει την καταγωγή της αρχιτεκτονικής με την «καταγωγή των ειδών». Το DNA τους περιέχει πληροφορίες που θα επαναφέρουν ξεχασμένες μορφές και γεύσεις. Η τράπεζα σπόρων αποτελεί τράπεζα ιδεών, θα γεννήσει τοπία και τόπους συνάντησης των ανθρώπων και νέες καλλιέργειες που ελπίζουμε να οδηγήσουν σε μια άλλη αισθητική τον ρημαγμένο ελληνικό χώρο.

* Αρχιτέκτων, ΓΓ Χωροταξίας & Αστικού Περιβάλλοντος ΥΠΕΚΑ

Η αρχιτεκτονική της καλλιεργημένης γης

Αν εξετάσει κανείς συστηματικά την επιφάνεια του ελλαδικού χώρου από τις δορυφορικές λήψεις του Google Earth θα εντοπίσει σχεδόν παντού τη συμβολή της αγροτικής δραστηριότητας στη μορφή των τοπίων. Εκτός από την άμεσα αναγνωρίσιμη γεωργική γη των πεδιάδων και οροπεδίων, όσο ζουμάρει κανείς, αρχίζει ν' αναγνωρίζει την ύπαρξη μιας ευρύτερης αγροτικής επικράτειας. Εδώ οι καλλιεργημένες ζώνες εμφανίζονται με μεγαλύτερη ή μικρότερη ασυνέχεια λόγω του ανάγλυφου, αλλά και της σταδιακής αποχώρησης από τα δυσμενέστερα ή εξαντλημένα εδάφη.

Αν και περιορισμένη, αυτή η πειραματική ανάγνωση τέτοιων οργανωτικών χαρακτηριστικών των αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι διαφωτιστική. Επιτρέπει να αντιληφθούμε τον πρωτογενή πολιτισμό του εδάφους που οργανώνει τις εκάστοτε γεωφυσικές συνθήκες και δεσμεύσεις σε αρχιτεκτονημένο χώρο και πολιτισμικό τοπίο. Η ανταπόκριση στο δύσκολο και πολύμορφο ανά-

γλυφο της ελληνικής γεωγραφίας έχει προσφέρει μια ποικιλότητα αγροτικών οικοσυστημάτων και τοπίων που αξίζουν να επανέλθουν στο προσκήνιο των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων. Μας προσφέρουν πολύτιμα πλέον μοντέλα εξανθρωπισμού και παραγωγικής αξιοποίησης του φυσικού χώρου πολύ διαφορετικά από την ισοπεδωτική και ομογενοποιητική εδαφοκυριαρχία των

σύγχρονων αγροτικών πρακτικών.

Το περίπτερο περιλαμβάνει έκθεση επεξεργασμένων εικόνων αγροτικών τοπίων της Ελλάδας. Η παραγωγή του εικονικού υλικού είναι αποτέλεσμα έρευνας αρχείου σε αεροφωτογραφίες και αρχεία φωτογράφων, φωτογραφήσεις και ηλεκτρονική επεξεργασία των εικόνων, εκτυπώσεις και εκθεσιακή οργάνωση των εικόνων.

γεωργίας, από τη νεολιθική εποχή έως σήμερα, ήταν αντικείμενο κυκλοφορίας και ανταλλαγής. Η ανάπτυξη και εξάπλωση της γεωργίας βασίστηκε στη μεταφορά και επαναφύτευση σπόρων σε νέο έδαφος. Η διανομή και κυκλοφορία του σπόρου (και όχι η αποθήκευσή του σε παγκόσμιες τράπεζες πατριαρχικού ελέγχου) είναι ο μόνος τρόπος μεταφορά από αέρα, θάλασσα ή πουλιά (Gunn & Dennis) και την ανθρωπινή εκδοχή της διά του εμπορίου, της θαλάσσιας μεταφοράς ή της ανταλλαγής, ο σπόρος κυκλοφορεί, εισάγεται, φυτρώνει αβίαστα ή καλλιεργείται, μεταλλάσσεται και προσαρμόζεται, παραμένει ζωντανός, μορφοποιεί το χώρο και επαναθεμελιώνει την τροφική αλυσίδα.

Ένας δεκάλογος για την αρχιτεκτονική σύλληψη

1. Έδαφος: Η Αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο η ανέγερση κτιρίων. Αρχιτεκτονική είναι η ενεργοποίηση ενός ζωτικού χώρου. Τόσο το κτίριο και η πόλη όσο και το τοπίο και η ύπαιθρος είναι πεδία της. Ενεργοποιώ το χώρο, ανοικτό και κλειστό, υπαίθριο και αστικό, δημιουργώντας και κατοικώντας, ποιώντας και πράττοντας. Στο έδαφος συναντώνται οι πρωταρχικές πράξεις μορφοποίησης: η ίδρυση και η εκκέρωση, η ανέγερση και η καλλιέργεια (Heidegger, Casevitz). «Εκκερσώνω», «καλλιεργώ», «ιδρύω», «ανεγείρω», «κατοικώ μαζί» στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες εκπηγάζουν από την ίδια ρίζα. Η ίδια λέξη βρίσκεται κάτω από τις δραστηριότητες που εκ-πολιτίζουν το χώρο και μαζί δημιουργούν την ανθρώπινη κοινότητα (Detienne). Ως εκ τούτου, το σύνολο του ανθρώπινου εδάφους είναι το πεδίο που η Αρχιτεκτονική οφείλει να διαχειρίζεται, αίροντας τους διαχωρισμούς πόλης και υπαίθρου, κτιρίων και φυτών εξαρχής και ακόμα περισσότερο σήμερα, με τους νέους όρους μητροπολιτικής κατοίκησης της μεταβιομηχανικής εποχής.

2. Δικτύωση: Στη σημερινή συνθήκη μητροπολιτικής κατοίκησης η καλλιέργεια επανεισάγεται

στον αστικό χώρο σε ψήγματα σποράς στο αστικό έδαφος της ταράτσας, της βεράντας ή του κοινοτικού κήπου - περιβολιού, όπως και στις μεγάλες εκτάσεις των διάχυτων παραφών των μητροπόλεων. Η διασπορά της καλλιέργειας στο αστικό έδαφος επανεισάγει τη γη στην πόλη, δημιουργώντας νέους όρους αυτάρκειας. Ταυτόχρονα, η ύπαιθρος ενσωματώνει την πόλη μέσα από τις συνθήκες της παγκόσμιας επικοινωνιακής δικτύωσης. Η δικτύωση του εδάφους στο αστικό μόρφωμα και της επικοινωνίας στην ύπαιθρο αίρουν τους διαχωρισμούς αστικού και υπαίθρου. Η κατοίκηση της υπαίθρου δύναται σήμερα να συμμετέχει στο παγκόσμιο γίνεσθαι μέσω των δικτύων. Μπορεί επίσης να παράγει νέες συλλογικότητες που συνδέουν τις μικρές χωρικά προσδιορισμένες κοινότητες, με παγκόσμιες κοινότητες κοινών πολιτικών επιδιώξεων, ιδεών και πρακτικών, κατασκευάζοντας νέα επίπεδα πληροφόρησης, κυκλοφορίας και ανταλλαγής (M. Hardt & A. Negri).

3. Επικοινωνία: Η οικονομική κρίση είναι τελικά κρίση του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης και της συνεχούς μεγέθυνσης μέσα στο περιορισμένο οικουμενικό μέ-

γεθος. Η ευθύνη της αρχιτεκτονικής, όπως και κάθε γνωσιακής πρακτικής, εντοπίζεται σήμερα στη σχέση ανάμεσα στη μεγέθυνση και τον περιορισμό, την παραγωγή και την επικοινωνιακή επιτελεστικότητα. Ο αγροτικός χώρος και ο χώρος της υπαίθρου εν γένει, προσδιορίζονται ως εξής: η παραγωγή στην κατεύθυνση της αειφορίας και η επιτελεστικότητα στην κατεύθυνση μίας νέας δυνατότητας επανακατοίκησης της υπαίθρου. Σήμερα, γίνεται δυνατή η εννόηση μίας φυσικής μεταφοράς: στον κόσμο των μελισσών η παραγωγή του μελιού είναι λιγότερο σημαντική από την επικοινωνία. Το παιχνίδι των μελισσών από άνθος σε άνθος, με αφορμή την παραγωγή και τη συσσώρευση, είναι αυτό που κάνει δυνατή την αέναη αναπαραγωγή του κόσμου μέσα στο οποίον ζούμε (Cohn-Bendit).

4. Διανομή: Όπως στο ψηφιακό επίπεδο της πληροφορίας πραγματοποιείται συνεχής ανταλλαγή και επικοινωνία σε παγκόσμια κλίμακα, όπως πάντοτε, για να παραμείνει ζωντανή η γνώση και να καρποφορήσει, έπρεπε να κυκλοφορήσει και να γίνει αντικείμενο συνδιαλλαγής, έτσι και ο σπόρος σε όλη τη διάρκεια ζωής της γης, αλλά και της

5. Εντοπιότητα: Στο γενετικό πρόγραμμα του σπόρου περιλαμβάνεται όλη η διαδικασία της μεταμόρφωσής του. Η φύση ως ανάπτυξη, εξέλιξη και έκπτυξη (Heidegger), ως διαρκής μετασχηματισμός του όντος, όλα αυτά εγγράφονται στο σπόρο, ενώ ταυτόχρονα η εξέλιξη του είδους του συναρτάται με το συγκεκριμένο περιβάλλον της καλλιέργειάς του. Ο σπόρος ενσωματώνει την εντοπιότητα, εμπεριέχει την προσαρμογή στο ειδικό και το συγκεκριμένο: έδαφος, κλίμα, γεωγραφικό στίγμα, ανταγωνισμός και συμβίωση με τους υπόλοιπους φυτικούς και μη κατοίκους του συγκεκριμένου τόπου. Όλα αυτά μορφοποιούν το φυτό δίνοντας την ειδική ποικιλία που εμπεριέχεται στο σπόρο. Οι ντόπιες ποικιλίες, άγριες και καλλιεργημένες, διατηρούνται in situ, στο φυσικό τους περιβάλλον, και εκφράζουν τον πλούτο του τόπου και τη φυσική και πολιτισμική του ιστορία.

6. Ποικιλία: Όσο η εισαγωγή και έναρξη καλλιέργειας του σπόρου υπενθυμίζει μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή (νεολιθική καλλιέργεια, κατάκτηση της Αμερικής και διανομή στην Ευρώπη των ευρεθέντων νέων ειδών κλπ.), τόσο η συνέχιση της καλλιέργειάς του, συνδεδεμένη ▶

με τον τόπο, αναδεικνύει την επιλογή του φυτού ως τμήματος του πολιτισμικού εποικοδομήματος του τόπου. Οι διαφορετικές του χρήσεις (διατροφή, θεραπεία, καλλωπισμός, λατρεία, φαρμακεία ευφορική, αφροδισιακή ή φονική) ανήκουν και εκφράζουν τα διαφορετικά πολιτισμικά πεδία που ιστορικά έχει αναπτύξει ο συγκεκριμένος τόπος. Η εξαφάνιση ενός φυτού συνεπάγεται και την εξαφάνιση όχι μόνο της συγκεκριμένης χρήσης του, αλλά και ενός κομματιού της πολιτισμικής ιστορίας του τόπου. Η επικράτηση των μονοκαλλιιεργειών, των μονοπωλιακών υβριδικών νέων σπόρων, ισοδυναμεί με αφαίρεση ελευθερίας (Raj Patel, Vandana Shiva): Αφαιρεί από τη διατροφική –και όχι μόνο– μνήμη των τόπων, πολύτιμα κομμάτια τους, μαρτυρίες που διασώθηκαν με τη συλλογική βούληση και πρακτική, μέσα σε μεγάλες διάρκειες χρόνου.

7. Μεταβολισμός: Η αφαίρεση της μνήμης ως αφαίρεση πολιτισμικής ελευθερίας, εισάγει την άλλη πλευρά της καλλιέργειας ως πολιτισμού. Η καλλιέργεια της γης δεν είναι μόνο πολιτισμός λόγω εκκέρωσης και μετατροπής του άγριου εδάφους σε δαμασμένο από τον άνθρωπο. Η καλλιέργεια της γης είναι πολιτισμική πρακτική γιατί συνδέεται επίσης με αποφάσεις επιλογής της χρήσης συγκεκριμένων φυτικών παραγώγων από την πλευρά της κοινότητας ή κάποιων από τα μέλη της. Ο εκάστοτε (ανά τόπο, εποχή, κοινωνικό πλαίσιο) πολιτισμός της καλλιέργειας είναι, λοιπόν, πολιτισμός της διατροφής, του καλλωπισμού ή της φαρμακείας και αναπόφευκτα εκφράζει το πολιτισμικό φαντασιακό που αναφέρεται στο σώμα ή το πνεύμα και τις λειτουργίες τους. Η μορφοποίηση του εδάφους είναι μαζί και μορφοποίηση του ανθρώπινου μεταβολισμού με συγκεκριμένα ειδικά χαρακτηριστικά, είναι δημιουργία και προσφορά ύλης (τα φυτά και τα προϊόντα τους) που συνεισφέρει σε όλες τις λειτουργίες του ανθρώπινου κατοικείν, ξεκινώντας από εκείνη της διατροφής και καταλήγοντας σε εκείνη του θανάτου.

8. Ηδονισμός: Η ποικιλία σε είδη και στις χρήσεις τους είναι ση-

μαντική όσο και οι τρόποι της καλλιέργειας, επανεισάγοντας την ηδονιστική αντίληψη της ζωής (Επίκουρος) με διαφορετικούς όρους χρόνου και ποιότητας. Για ένα μεγάλο μέρος του ανθρώπινου πληθυσμού και ειδικότερα εκείνου που κατοικεί στο δυτικό κόσμο, ο ηδονισμός σήμερα συνδέεται με την ποσότητα και την ταχύτητα (Virilio) κατανάλωσης αγαθών, ειδικότερα αγαθών lifestyle. Ο χρόνος της επιβεβλημένης απόλαυσης είναι σύντομος. Ο άνθρωπος καταβροχθίζει ταχέως με βουλιμία, αναλώνοντας αγορασμένα αγαθά διασκέδασης και προσωπικής προβολής. Ο σπόρος και η καλλιέργεια υπενθυμίζουν την απόλαυση ως αναμονή και διάρκεια. Ο ετήσιος χρόνος των εποχών, η κυκλική εναλλαγή των περιόδων, με την αντιστοίχηση της κατάλληλης δραστηριότητας, φυτεύουν τον άνθρωπο ξανά στη γη ως ένα μεταξύ όλων των άλλων μελών της παγκόσμιας ζωής, του πόνου και της ηδονής της. Ο ηδονισμός της επιβράδυνσης (Kundera) θέτει σε κρίση το ανταγωνιστικό μοντέλο της δυτικής κοινωνίας, το οικονομικό και πολιτικό μοντέλο της συνεχούς ανάπτυξης.

9. Συμβίωση: Εκτός από τον πόλεμο (Ηράκλειτος), και η φιλία (Εμπεδοκλής) μπορεί να είναι η αρχή των πάντων. Αν στη δαρβίνεια εξέλιξη (Darwin) ο ανταγωνισμός είναι εκείνος που καθορίζει το είδος, σήμερα πλέον έχει, επίσης, εισαχθεί μία συμβιοτική αντίληψη της εξέλιξης (Margulis). Οι τρόποι δηλώνουν το είδος της ενέργειας, και η βιολογική καλλιέργεια με την αγρανάπωση και τη συντροφικότητα των καλλιιεργού-

μενων ειδών μπορούν να ιδωθούν ως ένα μοντέλο συνύπαρξης των διαφορετικών μορφών ζωής μέσα στον κόσμο. Συντροφικότητα καλλιιεργούμενων ειδών: τα είδη «συν-τρέφονται», αντλούν τροφή από την ίδια πηγή, το έδαφος, και οι διαφορές του τρόπου που το μεταβολίζουν, βελτιώνουν όχι μόνον αυτό το κοινό έδαφος όπου ριζώνουν, αλλά και την απόδοση και τη μορφή του καθενός ξεχωριστά. Η ένταξη του ανθρώπου στο τοπίο της γης με τα ζωντανά είδη της, είναι επιτακτικό να ιδωθεί μέσα από τέτοιους όρους συντροφικότητας, βασισμένης στον αλληλοσεβασμό (Haraway) των ειδών.

10. Τροφή-μαζί: Η συμβίωση των ανθρώπων περνά μέσα

από την παρασκευή και την κατανάλωση της τροφής. Το κοινό γεύμα ιδρύει την ανθρώπινη κοινότητα. Συντροφικότητα σημαίνει «τροφή-μαζί» και στη λατινική της εκδοχή εξειδικεύεται σε companion-ship, δηλαδή «ψωμί-μαζί» (Haraway). Οι άνθρωποι συναντιούνται μέσα στην τροφή και την προσφορά της. Συναντιούνται μεταξύ τους, συναντιούνται με τα υπόλοιπα όντα και μέσα από αυτά και με τη γη. Ο σπόρος καταναλώνεται μαζί, ο σπόρος μαγειρεύεται από κοινού, το γεύμα προέρχεται από την καλλιέργεια του εδάφους και είναι καλλιέργεια ως πολιτισμός και μνήμη. Μέσα από την τροφή ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή με το ζωντανό τοπίο και την ιστορία του, και η απόλαυση του φαγητού μαζί με το μαγείρεμα είναι ηδονές με διάρκεια και επανάληψη, όπως ο λόγος και η ανταλλαγή που υλοποιούνται στο κοινό γεύμα. Εν τέλει η τροφή, ο σπόρος, είναι λόγος και ο λόγος είναι τροφή (Derrida). Μόνο η διανομή μπορεί να διαφυλάξει την ποικιλία και την ελευθερία, η διανομή είναι η μόνη φύλαξη που εγκαθιδρύει την κοινότητα. Η διανομή στο οικουμενικό επίπεδο είναι η μόνη λύση στο επισιτιστικό πρόβλημα και στο πρόβλημα της διάθεσης των φυσικών πόρων εν γένει ανάμεσα στα άτομα, τις κοινωνίες και τα είδη.

Οι συντελεστές

Οι βασικοί συντελεστές της ελληνικής συμμετοχής είναι:

- Σχεδιασμός Κιβωτού: **Φοίβη Γιαννίσση, Ζήσης Κοτιώνης.**
- Κατασκευή Κιβωτού: **Μιχάλης Γαβρίλος.**
- Συλλογή Φυτογενετικού Υλικού: **Ορέστης Δαβίας,** βιολόγος.
- Σχεδιασμός Έκθεσης Αγροτικών Τοπίων: **Κώστας Μανωλίδης,** αρχιτέκτων.
- Βίντεο και ηχητική εγκατάσταση: **Γιάννης Ισιδώρου,** εικαστικός.
- Πληροφοριακός σχεδιασμός: **Αλέξανδρος Ψυχούλης,** εικαστικός.
- Σύμβουλος εγκατάστασης: **Μαρία Παπαδημητρίου,** εικαστικός, υπεύθυνη για τις δράσεις/εργαστή-

ρια στην πόλη, την περφόμανς κέτερινγκ και τη δράση της σπορίας.

- Επιμέλεια καταλόγου: **Φοίβη Γιαννίσση, Κατερίνα Ηλιοπούλου, Ζήσης Κοτιώνης.**
- Σχεδιασμός καταλόγου: **Μιχάλης Παπαρούνης,** εκδότης.
- Σχεδιασμός & Ανάπτυξη Ιστοσελίδας: **Αλέξανδρος Ψυχούλης, Γιώργος Καλαούζης.**
- Υπεύθυνη προβολής και επικοινωνίας - Γραμματεία: **Αλεξία Κατσιγέρα.**
- Επικουρικοί συντελεστές: **Άννα Βάσωφ, Βάσια Λύρη, Θάλεια Μέλισσα, Άρτεμις Νικολοπούλου, Αλίνα Ορφανού, Νίκος Πλατσάς, Μιχάλης Σοφτάς, Νιόβη Ζαραμπούκα.**